

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

كَلَّمَكَ ١٤١٧

١٣٧٨

دانشگاه آزاد اسلامی

واحدشاهرود

دانشکده علوم انسانی ، گروه تاریخ

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد "M.S c."

گرایش: تاریخ ایران دوره اسلامی

عنوان:

بناهای تاریخی و توریستی دامغان در دوره زند و قاجار

استاد راهنما:

دکتر جواد هروی

استاد مشاور:

دکتر محمد نبی سلیم

نگارش:

عباس کاظم زاده

تابستان ۱۳۸۷

۱۳۸۹ / ۳ / ۱۷

موسسه تخصصی زبان
شهر تبریز

۱۳۷۸۰۰

دانشگاه آزاد اسلامی

واحدشاهزاده

دانشکده علوم انسانی، گروه تاریخ
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد "M.S.C."
گرایش: تاریخ ایران دوره اسلامی

عنوان:

بناهای تاریخی و توریستی دامغان در دوره زند و قاجار

نگارش:

عباس کاظم زاده

۱۳۸۹/۳/۱۷

تابستان ۱۳۸۷

۱. دکتر هروی

۲. دکتر سلیم

۳. دکتر مشعوف

هیأت داوران:

سپاسگزاری

با تشکر از اساتید ارجمندم که بزرگوارانه و عالمانه چنانکه شایسته ایشان بود
نه در خور من، با صبر و گذشت
مرا در تدوین این پایان نامه یاری نمودند .
و با تشکر از همسر صبور و مهربانم که با متانت و بردباری در
پرتو گرم و پر از مهربانیش مرا در لحظات
سخت و ناامیدی و یأس آرامش و طراوت بخشید
ودعاهای خیر و گره گشایش حلال مشکلات من بود .
همچنین دختر خوبم که در مراحل ثبت و نگارش
و کارهای رایانه این اثر همراهم بود .

تقدیم به

تقدیم این اثر به همه آموزگارانم از نخستین تاباز پسین استادانم ، همه
آن کسانی که در پیشگاه ایشان بر سر زانوی ادب نشستند
چشم و گوش بر لب و دهان ایشان دوخته خواندن و
نوشتن آموخته ام و ، روح پر فتوح پدرم
و همه خانواده مهربانم که دعای
خیرشان همیشه و همه جا
بدرقه راهم بوده و هست .
انشاءالله .

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	چکیده
۲.....	پیشگفتار
۵.....	مقدمه
	فصل اول
۱۰.....	۱-۱_مختصات جغرافیایی دامغان
۱۰.....	۱-۲_آب و هوای دامغان
۱۱.....	۱-۳_بادهای دامغان
۱۲.....	۱-۴_آب و راههای دست یابی به آن
۱۳.....	۱-۵_زندگی گیاهی و جانوری
۱۳.....	۱_۶_پراکندگی جمعیت در شهرستان دامغان
	فصل دوم
۱۵.....	۲-۱_جاذبه های عمومی و توریستی در دامغان و بناهای ماقبل قاجاری
۱۶.....	۲-۲_قلعه گرد کوه
۱۹.....	۲-۳_برج مهماندوست
۲۱.....	۲-۴_گنبد زنگوله
۲۱.....	۲-۵_برج پیر علمدار

- ۲-۶_مسجد تاریخانه ۲۲
- ۲-۷_حصار قدیم شهر دامغان ۲۵
- ۲-۸_کاروانسرای قوشه ۲۶
- ۲-۹_امام زاده جعفر ۲۸
- ۲-۱۰_برج چهل دختر ۳۲

فصل سوم

- ۳-۱_دامغان در دوران باستان ۳۵
- ۳-۲_دامغان ، صد دروازه ، کومش ، کومس ، قومس ۳۸
- ۳-۱_پیشینه دامغان از دیدگاه نویسندگان دوره اسلامی ۴۳

فصل چهارم

- ۴-۱_موقعیت سیاسی دامغان ۴۸
- ۴-۲_جنگ و شمشیر با ابو علی در دامغان ۵۰
- ۴-۳_خرابیهای اسماعیلیه در دامغان ۵۱
- ۴-۴_سربداران در دامغان ۵۲
- ۴-۵_تیمور و دامغان ۵۳
- ۴-۶_دامغان در دوره صفویه و افشاریه ۵۴
- ۴-۷_دامغان در دوره زندیه و قاجارها ۵۶

فصل پنجم

- ۵-۱_بنا های مذهبی ۵۸

۵۸..... ۲-۵_ مساجد جامع

۵۹..... ۳-۵_ دامغان و مسجد جامع آن

۷۱..... ۴-۵_ امام زادگان عبد العالی (ع) و عبدالمعالی (ع)

۷۴..... ۵-۵_ مدارس مذهبی ، مدرسه حاج فتحعلی بیک

۷۹..... ۶-۵_ مدرسه موسویه

۸۳..... ۷-۵_ مدرسه مطلب خان

فصل ششم

۸۴..... ۱-۶_ بناهای عام المنفعه، حمام خوریا.....

۸۶..... ۲-۶_ بازار دامغان

فصل هفتم

۹۳..... ۱-۷_ قلعه دولت آباد

۹۵..... ۲-۷_ قلعه امیر آباد.....

فصل هشتم

۹۸..... ۱-۸_ بناهای تفریحی . چشمه علی دامغان.....

فصل نهم

۱۰۷..... ۱-۹_ خانه های تاریخی . مولود خانه.....

۱۱۰..... ۲-۹_ خانه لطفی

۱۱۷..... ۳-۹_ خانه ابراهیمی

۱۲۱..... ۴-۹_ خانه میر رحیمی

۱۲۷..... ۵-۹_ خانه صدیق

فصل دهم

۱۳۳.....نتیجه گیری

۱۳۵.....پیشنهادات

پیوست ها

پ - ۱ . عکسها

فهرست عکس ها (ضمائم)

پ-۱ - گرد کوه..... ۱۳۷

پ-۲ - برج طغرل در مهماندوست..... ۱۳۷

پ-۳ - نمای داخلی برج طغرل..... ۱۳۸

پ-۴ - گنبد زنگوله..... ۱۳۸

پ - ۵- گنبد زنگوله..... ۱۳۹

پ-۶- نمای داخلی گنبد زنگوله..... ۱۳۹

پ-۷- برج پیر علمدار..... ۱۳۹

پ-۸- مسجد تاریخانه..... ۱۳۹

پ-۹- مسجد تاریخانه..... ۱۴۰

پ-۱۰- حصار قدیمی دور شهر (بارو)..... ۱۴۰

پ-۱۱- حصار قدیمی دور شهر (بارو)..... ۱۴۰

پ-۱۲- کاروانسرای شاه عباسی در قوشه..... ۱۴۱

پ-۱۳- کاروانسرای قوشه..... ۱۴۱

پ-۱۴- کاروانسرای قوشه..... ۱۴۱

- پ-۱۵-مقرنس های زیر گنبد امام زاده جعفر (علیه السلام) ۱۴۲
- پ-۱۶-مقبره ی شاهرخ تیموری ۱۴۲
- پ-۱۷-ورودی چهل دختر ۱۴۳
- پ-۱۸-محل قدیمی شهر قومس ۱۴۳
- پ-۱۹-منار مسجد تاریخانه ۱۴۴
- پ-۲۰-ورودی جنوبی مسجد جامع دامغان ۱۴۴
- پ-۲۱-محراب شبستان قدیمی مسجد جامع ۱۴۵
- پ-۲۲-مسجد زیر زمینی یا مسجد سپهسالار ۱۴۵
- پ-۲۳-صورت دو قبر امام زادگان عبد العالی و عبد المعالی (علیه السلام) ۱۴۶
- پ-۲۴-ضریح جدید امام زادگان عبد العالی و عبد المعالی (علیه السلام) ۱۴۶
- پ-۲۵-قلعه ی دولت آباد سمت شرق ۱۴۷
- پ-۲۶-قلعه ی دولت آباد سمت غرب ۱۴۷
- پ-۲۷-حفاری غیر مجاز در زیر زمین واقع در زیر بادگیر (قلعه ی دولت آباد) ۱۴۸
- پ-۲۸-زیر زمین و راه پله ی آن (قلعه ی دولت آباد) ۱۴۸
- پ-۲۹-گچبری طاقچه ی اطاقها (قلعه ی دولت آباد) ۱۴۹
- پ-۳۰-دیوار ضلع جنوبی که قسمت بیشتر آن فرو ریخته (قلعه ی دولت آباد) ۱۴۹
- پ-۳۱-نمای ورودی قلعه از سمت داخل (قلعه ی دولت آباد) ۱۵۰
- پ-۳۲-نمای عمومی قلعه از سمت جاده دامغان به تهران (قلعه ی دولت آباد) ۱۵۰
- پ-۳۳-دیوار سمت شرق قلعه ی سپهسالار امیر آباد ۱۵۱
- پ-۳۴-دالانهای ورودی (قلعه ی سپهسالار امیر آباد) ۱۵۱
- پ-۳۵-در ورودی دیوار که در حال بازسازیست (قلعه ی سپهسالار امیر آباد) ۱۵۲
- پ-۳۶-عمارت روبه روی قلعه (قلعه ی سپهسالار امیر آباد) ۱۵۲
- پ-۳۷-نمای عمومی دیوار (قلعه ی سپهسالار امیر آباد) عکس توسط نگارنده ۱۵۳
- پ-۳۸-چشمه علی دامغان عکس توسط ناصر الدین شاه (منبع اینترنت) ۱۵۳

- پ-۳۹-سرچشمه ی چشمه علی (عکس توسط نگارنده) ۱۵۴
- پ-۴۰-چشمه علی ، ساختمان آغا محمد خان ۱۵۴
- پ-۴۱-مسجد چشمه علی که به جای مسجد قدیمی ساخته شده ۱۵۵
- پ-۴۲-اندرونی خانه لطفی ۱۵۵
- پ-۴۳-داخل حیاط خانه ابراهیمی ۱۵۶
- پ-۴۴-داخل حیاط خانه ی میر رحیمی ۱۵۶
- پ-۴۵-گچبری سقف خانه میر رحیمی ۱۵۷
- پ-۴۶-گچبری دیوار خانه ی میر رحیمی ۱۵۷
- پ-۴۷-زیر زمین خانه ی صدیق ۱۵۸
- پ-۴۸-نمای داخل یکی از اطاق های خانه ی صدیق ۱۵۸

پ- ۲ نقشه ها

- پ-۱-موقعیت مسجد جامع نسبت به شهر دامغان ۱۵۹
- پ-۲-پلان طبقه همکف ۱۶۰
- پ-۳-برش A-A ۱۶۱
- پ-۴-برش B-B ۱۶۲
- پ-۵-برش B-B ۱۶۳
- پ-۶-مدرسه طلاب (مدرسه حاج فتحعلی بیک) ۱۶۴
- پ-۷-بازار دامغان ۱۶۵
- پ-۸-موقعیت قلعه و عمارت سپهسالار در امیر آباد ۱۶۶
- پ-۹-پلان طبقه همکف عمارت امیریه ۱۶۷
- پ-۱۰-پلان طبقه همکف بنای داخل آب در چشمه علی ۱۶۸
- پ-۱۱-پلان طبقه اول بنای داخل آب در چشمه علی ۱۶۹

- پ-۱۲- موقعیت خانه لطفی نسبت به شهر دامغان ۱۷۰
- پ-۱۳- پلان طبقه همکف خانه لطفی ۱۷۱
- پ-۱۴- پلان زیر زمین خانه لطفی ۱۷۲
- پ-۱۵- برش A_A' و B_B ۱۷۳
- پ-۱۶- موقعیت خانه ابراهیمی نسبت به شهر دامغان ۱۷۴
- پ-۱۷- پلان طبقه همکف خانه ابراهیمی ۱۷۵
- پ-۱۸- پلان طبقه اول خانه ابراهیمی ۱۷۶
- پ-۱۹- نمای شمالی و غربی خانه ابراهیمی ۱۷۷
- پ-۲۰- موقعیت خانه میر رحیمی نسبت به شهر دامغان ۱۷۸
- پ-۲۱- پلان طبقه همکف خانه میر رحیمی ۱۷۹
- پ-۲۲- برش A_A' و B_B خانه میر رحیمی ۱۸۰
- پ-۲۳- نمای شمالی خانه میر رحیمی ۱۸۱
- پ-۲۴- موقعیت خانه صدیق نسبت به شهر دامغان ۱۸۲
- پ-۲۵- پلان طبقه همکف خانه صدیق ۱۸۳
- پ-۲۶- پلان زیر زمین خانه صدیق ۱۸۴
- پ-۲۷- برش A_A' و B_B خانه صدیق ۱۸۵

۱۸۶....._فهرست منابع و مآخذ_

۱۹۲....._چکیده انگلیسی_

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان
۱۸.....	۱-۲-بخشی از ساختمان‌های شرقی گرد کوه
۲۰.....	۲-۲-برج طغرل در مهماندوست
۲۶.....	۲-۳-بخشی از دیوار و حصار قدیم شهر
۲۷.....	۲-۴-کاروانسرای شاه عباسی در قوشه
۲۹.....	۲-۵-امام زاده جعفر دامغان
۳۲.....	۲-۶-برج چهل دختر
۳۴.....	۲-۷-زیبایی های کویر
۴۳.....	۳-۱-خرابه های باقی مانده شهر قومس در قوشه
۴۷.....	۳-۲-دامغان شهری کویری
۶۱.....	۵-۱-در ورودی منار مسجد جامع و سر در آن
۶۲.....	۵-۲-منار معروف مسجد جامع دامغان
۶۵.....	۵-۳-شبستان دوره سلجوقی
۶۶.....	۵-۴-محراب مقرنس کاری
۶۸.....	۵-۵-نمای بیرونی مسجد سرهنگ
۶۹.....	۵-۶-گنبد صحن نو مسجد جامع
۷۰.....	۵-۷-محراب صحن نو
۷۱.....	۵-۸-منار و صحن نو
۷۲.....	۵-۹-سنگ خواب نامه

- ۱۰-۵- ضریح جدید امام زاده عبدالعالی و عبدالمعالی..... ۷۳
- ۱۱-۵- سالن اصلی پذیرائی..... ۷۴
- ۱۲-۵- نمای گنبد قیصریه ۷۵
- ۱۳-۵- ورودی مدرسه حاج فتحعلی بیک ۷۶
- ۱۴-۵- مدرسه جدید که به جای مدرسه قدیم حاج فتحعلی بیک می سازند..... ۷۸
- ۱۵-۵- سر در مدرسه موسویه..... ۷۹
- ۱۶-۵- تکیه مدرسه موسویه..... ۸۰
- ۱۷-۵- نمای عمومی حیاط مدرسه موسویه..... ۸۱
- ۱-۶- سر در حمام خوریا..... ۸۴
- ۲-۶- نمای داخلی گرمخانه حمام خوریا..... ۸۵
- ۳-۶- ورودی بازار دامغان از طرف میدان امام خمینی ۸۷
- ۴-۶- ورودی بازار دامغان از طرف چهار راه بلوار..... ۸۸
- ۵-۶- در چوبی قدیمی و عدم هماهنگی آن با درهای جدید ۹۰
- ۶-۶- نمای عمومی بازار دامغان از پشت بام ۹۲
- ۱-۷- ورودی اصلی قلعه دولت آباد ۹۳
- ۲-۷- گچبری شومینه داخل قلعه..... ۹۵
- ۱-۸- ساختمان فتحعلی شاهی (چشمه علی)..... ۹۸
- ۲-۸- ساختمان آغا محمد خان قاجار (چشمه علی) ۱۰۲
- ۳-۸- چشم انداز سر چشمه..... ۱۰۵
- ۱-۹- هشتی ورودی اندرونی (خانه لطفی) ۱۱۰
- ۲-۹- نمای اندرونی زمستان نشین ۱۱۳
- ۳-۹- نمای اندرونی تابستان نشین ۱۱۴
- ۴-۹- ورودی اصلی فضای مکث ۱۱۶

- ۱۱۸..... ۵-۹-سر در خانه ابراهیمی
- ۱۱۹..... ۶-۹-نمای روبه رو (خانه ابراهیمی)
- ۱۲۰..... ۷-۹-نمای پنجره های مسدود شده
- ۱۲۱..... ۸-۹-کوچه محله امام و دیوار خانه ابراهیمی
- ۱۲۳..... ۹-۹-نمای شمالی (خانه میر رحیمی)
- ۱۲۴..... ۱۰-۹-اطاق و شومینه (خانه میر رحیمی)
- ۱۲۵..... ۱۱-۹-شومینه تالار اصلی
- ۱۲۶..... ۱۲-۹-گچبریهای سقف
- ۱۲۷..... ۱۳-۹-گچبریهای نیمه دوم دیوار
- ۱۲۸..... ۱۴-۹-نمای شمالی شاه نشین (خانه صدیق)
- ۱۲۹..... ۱۵-۹-بادگیر (خانه صدیق)
- ۱۳۰..... ۱۶-۹-تابستان نشین
- ۱۳۱..... ۱۷-۹-نمای شمالی وزیر زمین
- ۱۳۲..... ۱۸-۹-نمای حیاط (خانه صدیق)

چکیده

با توجه به حضور تقریباً ۲۰۰ ساله قاجارها در دامغان که دوره ای طولانی می باشد، حاکمان قاجار در شهر دامغان ابنیه و آثاری را از خود به یادگار گذاشته اند. وجود آثار و ابنیه قدیمی و جذاب در هر منطقه و شهری می تواند مورد توجه گردشگران قرار گیرد. بنا براین صنعت گردشگری دامغان جز با معرفی این آثار و ابنیه رونق نخواهد یافت، از طرف دیگر دامغان شهری است باستانی که ریشه در اعماق تاریخ دارد. این موضوع نیز موجب شده تا علاوه بر بناهای دوره قاجار آثار معماری و کهن دیگری نیز در دامغان وجود داشته باشد. کوشش شده تا با بیان عمق تاریخی دامغان به عنوان شهری باستانی و ارائه مسیر تحولات آن از آغاز تاکنون، بناها و آثار تاریخی و گردشگری این منطقه از ادوار کهن تا امروز برای گردشگران و علاقه مندان و اهل علم توضیح داده شود.

توضیحات ارائه شده بعد از معرفی مختصات جغرافیایی، اشاره ای گذرا به آثار و ابنیه تاریخی دامغان در دوره های مختلف دارد بناهایی مثل مسجد تاریخانه، مسجد جامع، دیوار بارو، امام زاده جعفر، گنبد پیر علمدار، قلعه گرد کوه، کاروانسرای قوشه، برج چهل دختر و گنبد زنگوله. بعد از بیان سیر حوادث سیاسی دامغان به معرفی و توصیف و توضیح بناهای دوره زند و قاجار خواهد رسید. با در نظر گرفتن کوتاهی عمر سلسله زندیه و حتی منصوب شدن افرادی از ایل قاجار به حکومت دامغان می توان آن دوره را برای دامغان دوره قاجاری به حساب آورد. بناهای معرفی شده شامل بناهای مذهبی و مدرسه ها همچون مسجد جامع، بقعه امام زادگان، عبدالعالی (ع) و عبدالعالی (ع)، مدرسه حاج فتحعلی بیگ، مدرسه موسویه و مدرسه مطلب خان می باشد همچنین بنا های عام المنفعه مثل حمام خوریا و بازار دامغان و قلعه های دولت آباد و امیر آباد، به علاوه چند باب خانه که معرفی شده اند مثل مولود خانه (محل تولد فتحعلی شاه قاجار)، خانه لطفی، خانه ابراهیمی، خانه میررحیمی و خانه صدیق مورد بررسی و تحقیق قرار گرفته اند.

پیش‌گفتار

تحقیق حاضر که در مورد دامغان می‌باشد با آنچه در گذشته درباره‌ی این شهر پژوهش شده متفاوت است. در مورد دامغان کارهای پژوهشی قابل توجهی انجام شده است. اما آن تحقیقات و پژوهش‌ها بیشتر مبتنی بر موضوعات عام بود، که دامغان را از نظر تاریخی و اجتماعی مورد بررسی و تحقیق قرار داده‌اند. اطلاعاتی که تاریخ‌نگاران از عهد باستان تا به امروز نوشته‌اند، و گزارشاتی که سفرنامه‌نویسان در گزارش سفر خود به دامغان به رشته‌ی تحریر در آورده‌اند، یا آنچه در آن زمان از دیگران شنیده‌اند نقل کرده و در کنار آن مشاهدات خود را نیز گزارش کرده‌اند. به علاوه نویسندگانی که در دوره‌ی معاصر درباره‌ی دامغان کتاب و مقالاتی را نوشته و منتشر کرده‌اند در گزارشات عهد باستان و سفرنامه‌ها می‌توان به وقایع تاریخی که کینت کورث مورخ یونانی از حمله‌ی اسکندر به ایران نوشته اشاره کرد و در مورد سفرنامه‌ها و گزارشات مربوط به آن از نوشته‌های ابو دلف، یاقوت حموی، مقدسی، اعتمادالسلطنه و مستوفی که در عهد قاجار سفرنامه، نوشته‌اند از اوضاع دامغان و قومس اطلاعاتی را در اختیار ما می‌گذارند. همچنین کتابهای نویسندگانی چون عبد الرفیع حقیقت، علی اصغر کشاورز، محمد علی طاهریا و جمعی از نویسندگان که در کتاب بناها و شهر دامغان مطالبی را نوشته و به معرفی دامغان و اوضاع تاریخی و جغرافیایی این شهر از دوران باستان تا کنون پرداخته‌اند.

در حالیکه آنچه ما در این تحقیق در پی آن هستیم این است که بناهای تاریخی دامغان را در یک دوره‌ی خاص تاریخی مورد تحقیق و پژوهش قرار دهیم و از این نظر هیچ یک از نویسندگان به این صورت کار پژوهشی انجام نداده‌اند، به عبارت دیگر همه‌ی آن نویسندگان و محققان که ذکر شد به صورت عمومی در مورد دامغان کار کرده‌اند نه به صورت خاص، و ویژگی این تحقیق همین است که یک برش تاریخی از دامغان دارد و یک موضوع خاص که همان بررسی بناها می‌باشد و اینکه این بناها تا چه حد باقی مانده و

الآن در چه وضعیتی هستند و چه تاثیری در جذب گردشگران میتواند داشته باشد. معرفی آن بناها و بیان تاریخچه و وضع حال این بناها در این پژوهش مد نظر می باشد.

پیش فرض این بوده که با توجه به حضور طایفه قاجارها در منطقه ی دامغان و حتی قبل از سلسله ی قاجار یعنی در دوره ی زندیه ، نشانه هایی از حضور این طایفه را در دامغان می توان مشاهده کرد . از نشانه های آنان وجود ابنیه قاجاری و ساختمانهایی است که در این دوره ساخته شده است . و در دوره ی خود قاجارها که در مدت سلطنت و پادشاهی آنان چه بناهایی در دامغان احداث کرده اند و این بناها چه تاثیری در جاذبه های گردشگری دامغان می توانند داشته باشند .

گردشگری که امروز از آن به عنوان یک صنعت نام برده می شود و کشورهای مختلف جهان در رقابتی فشرده هستند تا هر چه بیشتر در این صنعت پیشرفت کنند دامغان نیز می تواند در این مسیر با نگاه صنعتی به ابنیه و آثار باقی مانده از دوران تاریخی به ویژه دوره ی قاجار در جهت جذب گردشگران تلاش کند . از این رهگذر با سرمایه گذاری در این بخش هم ایجاد اشتغال برای جوانان دامغان می شود و از راه درآمدهای حاصل از فعالیت بخشهای وابسته موجبات رشد و شکوفایی اقتصادی را فراهم می آورد . وهم معرفی و حفظ این بناها بهتر انجام خواهد شد .

برای مطالعات و پژوهشهای تاریخی مهمترین روش کتابخانه ای و استفاده از متون تاریخی و منابع و مآخذ می باشد که در این پژوهش نیز از این روش استفاده شده و منابع تاریخی عمومی ، دودمانی ، سفرنامه ها و کتب تاریخی مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته و متناسب با نیاز تحقیقی از آن استفاده شده اما نکته ای که باید ذکر شود این است که نوع موضوع تحقیق شرایط خاصی را ایجاد می کند که به تبع آن بر روش تحقیق نیز اثر می گذارد . بررسی ابنیه دوره ی زندیه و قاجاریه که در نوشته ها و متون مورخان و نویسندگان به آنها اشاره نشده و یا اگر اشاراتی شده بسیار اندک است بنابر این محقق موظف به استفاده از روشهای دیگر تحقیق بوده که انجام شده و از روش مشاهده ی مستقیم به عنوان روش مکمل استفاده شده و پژوهشگر شخصا به بازدید مکانها رفته و از نزدیک بناها را مورد مشاهده قرار داده و چون به تنهایی نمی توانسته گزارش دقیقی از آن بناها بنویسد لذا از نظرات کارشناسان نیز استفاده کرده که به صورت مصاحبه و یا حضور این کارشناسان در محل بوده است و از توضیحات و راهنمایی های ایشان در انجام پژوهش استفاده شده که این بخش از تحقیق شکل میدانی به خود گرفته و از حالت تحقیق کتابخانه ای خارج شده است.

در اینجا بر خود فرض می‌دانم از زحمات کلیه کسانی که در این تحقیق مرا یاری رسانده‌اند تشکر و قدر دانی کنم، به ویژه از زحمات استاد گرانقدر جناب آقای دکتر هروی استاد راهنما و جناب آقای دکتر سلیم استاد مشاور، که با راهنمایی‌های ارزنده و گشاده‌رویی همیشه مشوق اینجانب بوده‌اند. همچنین از کلیه کسانی که در امر پژوهش کتابخانه‌ای مرا یاری دادند. مسولین کتابخانه تکیه ابو الفضل دامغان و کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی شاهرود و کتابخانه‌های عمومی دامغان و شاهرود. همچنین مسولین سازمان میراث فرهنگی دامغان بویژه از آقای مهندس سعید گل‌آذری که همه‌جا در تهیه نقشه‌ها و ارائه راهنمایی‌ها همکاری کردند. در پایان از همکاران فرهنگی و همه کسانی که به نوعی با صاحب این قلم همکاری کردند تشکر کرده و از خداوند متعال آرزوی سلامت و سعادت برای همه آن بزرگواران دارم.

در پایان ذکر این نکته ضروری است که اگر در این پژوهش نکات قابل‌ارزشمندی وجود دارد، مرهون زحمات علمی و اندیشه‌عالمانه اساتید محترم راهنما و مشاور و کلیه عزیزانی است که به من آموخته‌اند و بدیهی است که این پژوهش را نواقص و ایراداتی وارد باشد که بدین وسیله از تمامی اساتید و صاحب‌نظران توقع اغماض داشته و اذعان می‌کنم که مسولیت تمامی ایرادات به عهده اینجانب می‌باشد.

والسلام و من الله التوفیق

عباس کاظم زاده

دانشگاه آزاد اسلامی شاهرود

تابستان ۱۳۸۷

مقدمه:

در تحقیق حاضر ابنیه و آثار تاریخی و گردشگری دامغان در دوره‌های زندیه و قاجار مورد بررسی قرار گرفته است. از آنجا که این تحقیق یک مطالعه محلی می باشد متأسفانه در سر راه خود با مشکلات و موانع بسیاری روبرو بوده است. از جمله اینکه منابع مطالعاتی کافی برای پژوهش و تحقیق در مورد این موضوع وجود نداشت. آن منابع و مأخذی هم که موجود است، بسیار اندک و اکثراً ریشه همه آنها به یک یا دو منبع می رسد. چنانکه آقایان حقیقت و کشاورز و طاهریا صرف نظر از نوشته های شخصی خودشان که بر اساس مشاهدات عینی و حضور در محل می باشد، بقیه نوشته ها و آثارشان مبتنی بر کتابهای باستان شناسان و مورخان خاصی، مثل آقای اعتماد السلطنه، اشمیت و جکسون بوده است.

موانع تحقیق:

اگر چه در موضوعات محلی معمولاً منابع کم است، اما به دلیل اینکه در این موضوع علاوه بر محلی بودن، دوره خاصی از تاریخ را هم مد نظر قرار داده ایم دایره تحقیق محدود تر و منابع باز هم کمتر شده است.

یکی دیگر از موانع این تحقیق که خود ناشی از محلی بودن آن است، عدم همکاری سازمانها و ادارات می باشد. چنانکه به غیر از سازمان میراث فرهنگی و کتابخانه تکیه حضرت ابوالفضل (ع) دامغان و برخی دیگر از کتابخانه ها، مراکز اداری حد اقل همکاری را داشته اند، به خصوص از دادن آمار و یا طرحهای خود اجتناب کرده اند و به سختی می شد اطلاعات را از آنها در یافت کرد.

تقسیمات:

تحقیق حاضر در شاکله ده فصل طراحی شده است. فصل اول در بیان شرایط و مختصات جغرافیایی دامغان، آب و هوا و بارش و به ویژه بادهای دامغان است که از جمله خصوصیات جغرافیایی و آب و هوایی دامغان می باشد. نقش آب و بارش در آبادانی دامغان، به خصوص در قدیم الایام که احتمالاً رودخانه ای از محل شهر و در نزدیکی قوشه عبور می کرده و موجبات آبادی و رونق این شهر بوده و بعدها خشک شده، آبادانی این شهر نیز کاهش یافته است. و میزان بارش که علاوه بر تأثیرات آن بر آبادانی این شهر روی زندگی گیاهی و به تبع آن بر زندگی جانوری و انسانی هم تأثیر گذار بوده است.